

Kékesi Zsuzsa–P. Kiss Gábor: Az 1998-as nyugdíjreform visszafordítása rövid távú megközelítésben*,¹

Az 1998-tól létező magán-nyugdíjpénztári rendszernek rövid, közép- és hosszú távú gazdasági hatásai egyaránt lényegesek. Cikkünkben a rövid és középtávval foglalkozunk, amelyek eltérőek. Rövid távon az állam járulékbéviteléről mondott le, miközben nyugdíjkiadása nem csökkent. Ez az állami bevételkiesés azonban nem befolyásolta a lakosság fogyasztási és felhalmozási döntéseit, így elemzési célú rövid távú fiskális keresletihatás-mutatónk az átengedés hatásával nem is számolt. Középtávon azonban a járulékcsoportosítás miatt az államadósság és a lakossági megtakarítás növekedett. Ezért lakossági mutatóink és középtávú fiskális mutatónk (kiegészített, SNA-hiány) – hasonlóan a hivatalos statisztikához – számolt az átengedés hatásával. Mivel 2011-ben a tagok túlnyomó része visszalépett az állami rendszerbe, elemzési célból úgy is tekinthetjük, hogy a nyugdíjreformra nem is került sor. Ennek megfelelően a középtávú fiskális mutatónk és a rövid távú mutató közötti eltérés megszűnik, és ezzel összhangban a lakossági mutatóink is úgy változnak visszamenőleg, mintha a járulék és a hozam mindig az államhoz tartozott volna. Erre azért van szükség, mert a hivatalos statisztika ennek döntő részét nem teríti szét, hanem 2011-ben egy összegben számolja el mint transzfert a lakosság és az államháztartás között, ami a folyamatok értékelését jelentősen megnehezíti.

BEVEZETÉS

Magyarországon 1998-ban vezették be a tökefedezeti magánnyugdíjpénztárak rendszerét. 2011-ben lehetőség nyílt arra, hogy a tagok visszatérjenek a tisztán állami felosztó-kirovó rendszerbe. A választás feltételei olyanok voltak, hogy a tagoknak csak 3 százaléka döntött a maradásról, ami gyakorlatilag a magán-nyugdíjpénztári rendszer megszűnését jelenti.

1998-ban szintén választható, a pályakezdők számára pedig kötelező volt az átlépés abba a vegyes rendszerbe, ahol a jövőbeli állami nyugdíj egynegyedéről lemondva magánnyugdíjpénztári taggá válhattak a járulékfizetők. A magánnyugdíjpénztárak bevitelét az jelentette, hogy átcsoportosították az addig állami járulékok egy részét. Mindez több évtizedes átmeneti szakaszban rontotta volna az államháztartás egyenlegét, hiszen az átengedett járulék és az emiatt felhalmozódó adósság kamatterhe növelte volna a deficitet, miközben a nyugdíjkiadások megtakarítása csak lassan bontakozott volna ki. A rendszer „beérése” után ez az egyenlegromlás javulássá változott volna – de nehéz becslést készí-

teni arra vonatkozóan, hogy a hosszú távú összhatás hogyan alakult volna. Erről különböző időpontokban készült becslések alapján eltérő eredmények születtek (Benczúr, 1999; Orbán–Palotai, 2005). Az ugyanis, hogy a járulékfizető vagy az állam nyert, illetve veszített volna a vegyes rendszer miatt, az nagyban függött attól, hogy mekkora járulékot engedett volna át az állam, és cserébe mekkora állami nyugdíjígéret negyedétől mentesült volna. Az átengedett járulék éveken át 6 százalék volt 8 százalék helyett, eközben az állami nyugdíjígéret is változott (növelte azt a 13. havi nyugdíj, csökkentette annak visszavonása és a nyugdíjkorhatár, helyettesítési arány változtatása). Jelen cikkünk nem foglalkozik azzal, hogy mi lett volna a hosszú távú hatása a vegyes rendszer működésének, tehát, hogy mi a hatása a felosztó-kirovó rendszerhez történő visszatérésnek.

A cikk további részében a rövid és középtávú vonatkozásokat vizsgáljuk. Először bemutatjuk, hogy a statisztika hogyan kezeli a vegyes nyugdíjrendszer megszűnését. Ezt követően az MNB inflációs jelentésében szereplő elemzési célú háztartási és államháztartási mutatók korrekcióját tárgyaljuk.²

* Jelen cikk a szerzők nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

¹ Az 1998-as nyugdíjreform alatt e cikkben a tökefedezeti második pillér létrehozását értjük, a párhuzamosan végrehajtott parametrikus változtatások hatását nem.

² Lásd MNB (2011), az államháztartási mutatóról pedig p. Kiss (2011).

RÖVID ÉS KÖZÉPTÁVÚ HATÁSOK

Először a nyugdíjpénztárakkal kapcsolatos rövid és középtávú hatásokat mutatjuk be. Középtávon a járulékok átengedése révén a nyugdíjreform az állam adósságát és a nemzeti számlák szerinti (ESA) államháztartási deficitet egyaránt rontja. A statisztika ugyanis az állami újraelosztás részeként csak az állami pillért számolja el, ahol az aktuális bevételekből teljesítenek kiadásokat. A pénzügyi vagyon kategóriája az államadósság növekedésével szemben egyébként sem tudta volna semlegesítő tényezőként számításba venni a nyugdíj-kötelezettség miatti implicit adósság csökkenését, mert annak állománya csak jelentős bizonytalanság mellett becsülhető (Benczúr, 1999; Orbán-Palotai, 2005). Hasonló módon a lakosság megtakarításaként jelenik meg a nyugdíjpénztárakban felhalmozott vagyon, de nem mutatható ki követeléseként az felosztó-kirovó rendszerben ígért állami nyugdíj nettó jelenértéke. Ennek megfelelően lakossági jövedelemként vehető figyelembe az átengedett járulék és a megtakarítás hozama, vagyis ez javította a háztartások nettó finanszírozási képességét.

A rövid távú hatás ugyanakkor ettől jelentősen eltér, hiszen minden járulékbefizetésnek van lakossági-vállalati hatása. Ez azt is jelenti, hogy statisztikai értelemben hiába tűnik el az állami bevételek közül a tőkefedezeti magánnyugdíjrendszerben fizetett járulék, annak adófizetőkre gyakorolt rövid távú hatása továbbra is az adóhoz hasonló marad. Ilyen értelemben az állam által a második pillérnek átengedett járulék nem ronthatja például a külső egyensúlyt sem, arra sincsen azonnali hatása. A lakosság ugyanis a járulékot és a képződő hozamot nem veheti igénybe a nyugdíjba vonulást megelőzően, azt még hitel fedezeteként sem használhatja fel. Ilyen értelemben a lakosság fogyasztási és felhalmozási kiadása nem tér el nyugdíjpénztári rendszer mellett vagy nélküle.³ Az MNB 1998-tól közölt ún. keresleti-hatás-mutatója éppen ezért korrigált a deficit járulékkiesés miatti növekedésével. Egy újabb MNB-tanulmány (P. Kiss, 2011) pedig arra tesz javaslatot, hogy ne csupán a deficit évek közötti változásával, hanem annak szintjével is módosítsuk az egyik elemzési célú jegybanki mutatót, ami így a rövid távú hatás megragadásával lenne konzisztens. Annak érdekében, hogy a középtávú és rövid távú hatásokat megragadó mutatókat elválassza, előbbi kiegészített finanszírozási igénynek, utóbbi kiegészített deficitnek nevezte el. Mivel időközben a vegyes rendszer lényegében megszűnt, ennek az elméleti különbségtételnek a gyakorlati jelentősége minimális lett, hiszen a két fiskális mutató legfeljebb 0,1-0,2 százalékponttal tér el egymástól.

A NYUGDÍJRENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁNAK HATÁSA A STATISZTIKÁKRA

Az Országgyűlés december 13-án elfogadta „a Nyugdíjreform és Adósságcsökkentő Alapról és a szabad nyugdíjpénztár-választás lebonyolításával összefüggő egyes törvénymódosításokról” elnevezésű törvényt (CLIV/2010), amelynek értelmében lehetőség nyílt az állami nyugdíjrendszerbe való visszalépésre. A visszalépők teljes állami nyugdíjra szereztek jogosultságot, ezzel párhuzamosan a magánnyugdíjpénztárakban felhalmozott vagyonuk az állam kezelésébe kerül.

A nyugdíjrendszer átalakítása kapcsán a statisztikákban kezelni kell a vagyon átadását. A pénztáraknál maradó vagyon nagyságáról jelenleg még nincs információnk. Az Országos Nyugdíjfolyósító Igazgatóság adatai alapján a január végi határidő leteltekor mintegy 97 ezer fő választotta a magán-nyugdíjpénztári rendszerben való maradást, ez a tagok 3,1 százalékát jelenti. Mivel a maradó tagok vélhetően magasabb átlagos portfólióval rendelkeznek, az arányosnál magasabb vagyon maradhat továbbra is a nyugdíjpénztárak kezelésében. Mutatóinknál azzal a technikai feltevéssel számoltunk, hogy a magánnyugdíjpénztáraknál maradó vagyon a portfólió mintegy 10 százaléka.

A statisztikákat szintén érinti, hogy az átlépők felvehetik a magánnyugdíj-befizetések hozamgarantált tőke feletti részét, valamint a saját vagy munkáltatói tagdíj-kiegészítésüket (becslésünk alapján ennek értéke közel 220 milliárd forintba tehető). A reálhozamok kifizetését – bár egyszeri tétel – az átlépéstől eltérően kell kezelnünk.

A folyamatok bemutatása a háztartások szemszögéből három különböző mutatószámmal is lehetséges – mindegyik módszernek lehetnek előnyei és hátrányai is.

1. A pénzügyi számlák statisztikájában bemutatott nettó finanszírozási képesség

A magán-nyugdíjpénztári rendszer átalakítása érdemi átrendeződést jelent a háztartási szektor és az államháztartás számlái között. Az átalakítás nyomán a nemzeti számlák elszámolásaiban az államháztartás egyenlege számottevően javul, míg a háztartások megtakarításai ezzel párhuzamosan csökkennek.

A 2010-ben elfogadott intézkedések nyomán a nyugdíjrendszer második (tőkefedezeti) pillére gyakorlatilag megszű-

³ Kismértékű áttételes hatás viszont mindkét irányba lehetséges. Egyesek az örökölhetőség miatt kevesebbet takaríthattak meg, mások a nyugdíjpénztárban halmozódó vagyonukkal szembesülve tudatosabban készülhettek nyugdíjas éveikre.

nik, ami jelentősen megnehezíti a háztartási szektor 2011-es adatainak, elsősorban az első negyedéves pénzügyi számláknak az értelmezését. A nyugdíjrendszer átalakításának eredményeként a felosztó-kirovó rendszerbe visszalépők vagyona az államhoz fog kerülni, ami jelentősen befolyásolja a lakosság pénzügyi megtakarításait is. A statisztikai elszámolás a 2009 végi átlépésekhez⁴ hasonlóan fog történni: a vagyon átadását a statisztikák tranzakcióként számolják el, így a szektor pénzügyi megtakarítása és nettó finanszírozási képessége is az átadott vagyon nagyságával, megközelítőleg 2800 milliárd forinttal, a GDP közel 10 százalékával csökken. Így a lakosság nettó pénzügyi megtakarítása 2011 első negyedévében markánsan negatívvá válik, és a kieső befizetések miatt – egyéb tényezőktől eltekintve – a későbbi negyedévekben is a korábban jellemző szint alatt alakulhat.⁵ Vagyis az állományi adatokban jelentős szinteltolás, míg a tranzakciós adatokban *ceteris paribus* tartósan kisebb követelésbővülés lesz megfigyelhető.

Az államháztartás statisztikai egyenlegét – a háztartási szektor korrekciójával azonos mértékben, de ellenkező irányban – a reálhozammal csökkentett magán-nyugdíjpénztári vagyon javítja.

2. Az alapfolyamatokat mutató nettó finanszírozási képesség

A hivatalos statisztikában megjelenő idősorok vizsgálata mellett a közgazdasági folyamatok pontosabb megragadása, az adatok összehasonlíthatósága érdekében a pénzügyi számlás adatokat érdemes korrigálni. A korrekció legegyszerűbb módja, hogy a pontosan számszerűsíthető, magán-nyugdíjpénztárakhoz kötődő, egyszeri tételekkel korrigáljuk az pénzügyi számlában szereplő eredeti adatokat. Ebben a szemléletben a vagyon átadása, valamint a reálhozam megtakarítást növelő része egyszeri hatás.⁶

Ennek a módszernek az előnye, hogy nem változtatja a múltbeli tényadatokat, és a folyó jövedelmektől eltérően kezeli a kifizetendő reálhozam megtakarításra fordított hányadát. Hátránya ugyanakkor, hogy nem konzisztens az MNB elemzési célú államháztartási mutatójával, a kiegészített (SNA-) hiánnyal. Utóbbi mutatóban ugyanis a hivatalos egyenleget korrigáljuk a visszaforduló hatásokkal olyan módon, hogy a ténylegesen gazdasági hatást kiváltó időpontban legyenek elszámolva. A múltbeli tényadatokat ellenben úgy mutatják, mintha az átcsoportosított járulék a

háztartások jövedelme lett volna, miközben sem akkor, sem a későbbiekben ezt nem használhatták fel. Így ha a kiegészített (SNA-) hiánnyal konzisztens módon akarjuk bemutatni a háztartási szektor folyamatait, egy másik korrekció elvégzése szükséges, amelyet a következő pontban mutatunk be.

3. A kiegészített (SNA-) hiánnyal konzisztens nettó finanszírozási képesség

A Parlament tavaly decemberi döntése alapján a magán-nyugdíjpénztári rendszert érintő változtatások tartósnak tekinthetők. Így az idősorok adatainak összehasonlíthatósága érdekében érdemes az elemzési célokra használt mutatóknál – mind az államháztartás, mind a háztartások esetében – visszamenőlegesen is korrigálni az átlépők magán-nyugdíjpénztári tranzakcióival. Ezzel a másik technikával kaphatunk egy simított idősort, ami azt mutatja, hogyan alakult volna e két szektor egyenlege, ha a most az állami rendszert választók sosem lettek volna magán-nyugdíjpénztári tagok. A fenti korrekció azzal a feltételezéssel egyenértékű, hogy a háztartások fogyasztási és felhalmozási döntéseit nem érintette a tőkefedezeti pillér bevezetése – azaz az államháztartás egyenlege *ceteris paribus* a tranzakciók (tagdíjbevételek és tulajdonosi jövedelmek) összegével jobb, a háztartási megtakarítás pedig ugyanennyivel alacsonyabb lett volna.

Az átlépők reálhozamból szerzett egyszeri bevételeinek vélhetően már hatása lesz a lakossági fogyasztásra és megtakarításra is. Így ez kiadásként már növeli a kiegészített (SNA-) deficitet, hiszen azt a lakoságnál is bevételként vesszük számításba.

Az így képzett mutatók előnye, hogy az egyes tranzakciók a tényleges gazdasági hatás időpontjában kerülnek elszámolásra. Ez a megközelítés a múltra vonatkozóan teszi összehasonlíthatóvá a jövőbeli hivatalos pénzügyi számlás adatokat, valamint a költségvetési folyamatokról is konzisztensebb képet mutat.

Az 1. ábrán jól látható, hogy a pénzügyi statisztikában mekkora hullámzást okoz a magán-nyugdíjpénztári visszalépés. A kiegészített (SNA-) hiánnyal összhangban levő mutató mind szintjében, mind dinamikájában megragadja, hogy milyen lett volna a háztartások nettó finanszírozási képessége, ha a nyugdíjreformra nem került volna sor. Egyedül a 2011-es dinamikában adhat többletinformációt az alapfolya-

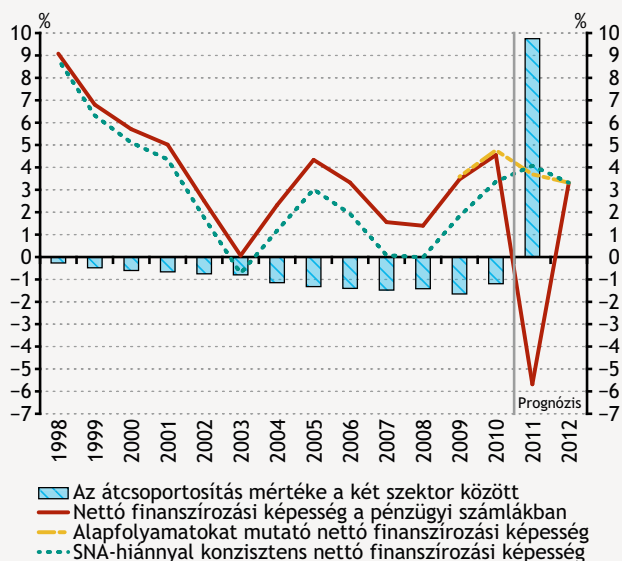
⁴ 2009 végén az 52 év feletti nyugdíjpénztári tagoknak megengedték az önkéntes visszatérést az állami rendszerbe. A pénzügyi számlákban ez 2009-ben közel 30 milliárd forinttal, 2010-ben 60 milliárd forinttal csökkentette a háztartások nettó finanszírozási képességét.

⁵ A nyugdíjpénztári befizetések kiesése előretételezve évente a GDP több mint 1 százalékával tartósan csökkenti a lakosság finanszírozási képességét.

⁶ Feltételezésünk szerint a kifizetett reálhozamot a háztartások fele részben megtakarítják, fele részben fogyasztásra fordítják.

1. ábra
A hivatalos és az kiegészített SNA-mutatóval konzisztens háztartási megtakarítások

(GDP százalékában)

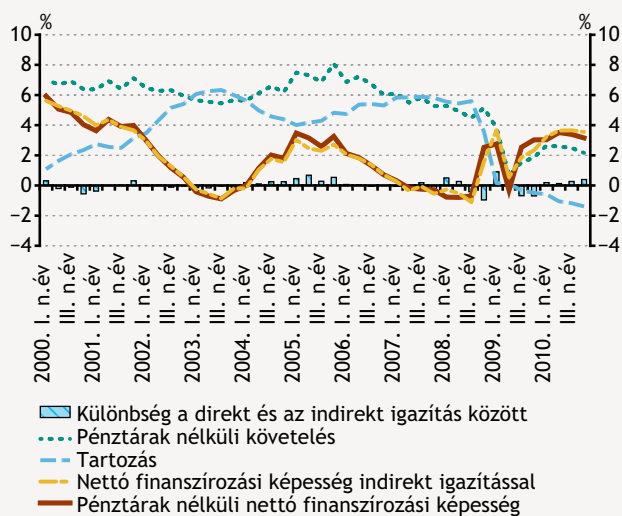
hanem a fent bemutatott korrekciók is eltérően érinthetik. A 2009 végi átlépések és a 2010 negyedik negyedében felfüggesztett magán-nyugdíjpénztári járulékok miatt a pénzügyi számlában bemutatott hivatalos nettó finanszírozási képességet szezonálisan igazítva torzított képet kapunk a tényleges megtakarítási folyamatokról. Így a bemutatott idősorok közül véleményünk szerint csak a két korrigáltat érdemes szezonálisan igazítani, elemzési célokra felhasználni, hiszen ezek mutatják a szektor valós megtakarítási viselkedését.

KÖVETKEZTETÉSEK

A háztartási szektor és az államháztartás adatainak elemzését jelentősen megnehezítik a magánnyugdíjpénztárakkal kapcsolatos változások (átlépések, befizetések felfüggesztése). Mivel a hivatalos háztartási statisztikákban, a pénzügyi számlákban a múltbeli adatok nincsenek korrigálva, ezért elemzési szempontból fontos lehet a visszamenőleges korrekció elvégzése, cikkünkben ennek lehetséges módjait mutattuk be.

2. ábra
A háztartások nettó finanszírozási képessége

(szezonálisan igazított, GDP-arányos adatok)

Nem zárható ki persze, hogy a magánnyugdíjrendszer bevezetése nélkül az államháztartás és a háztartások viselkedése eltérően alakult volna. Amíg ez a lakosság esetében kismértékű, részben egymást kioltó hatásokat jelenthetett, addig a fiskális politika akár érzékelhetően is eltérhetett volna. E tekintetben a korrigált háztartási és államháztartási mutatóink úgy értelmezhetőek, hogy azok a lakosság magatartását megfelelően mutatják be, a fiskális politika esetében azonban nem adnak arra választ, hogy nyugdíjreform nélkül hogyan alakult volna a hiány.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BENCZÜR PÉTER (1999): A magyar nyugdíjrendszerben rejlő implicit államadósság-állomány változásának becslése. *MNB Füzetek*, 8.

MAGYAR NEMZETI BANK (2011): *Jelentés az infláció alakulásáról*. Budapest, MNB, (március).

ORBÁN GÁBOR-PALOTAI DÁNIEL (2005): A magyar nyugdíjrendszer fenntarthatósága. *MNB-tanulmányok*, 40.

P. KISS GÁBOR (2011): Mozgó célpont? Fiskális mutatók jegybanki szemszögből. *MNB-tanulmányok*, 92. [Megjelenés alatt].

matokat ábrázoló mutató, amely a reálhozamok kifizetését mint egyszeri hatást, bizonyos mértékben kisimítja.

Fontos továbbá azt is megemlítenünk, hogy a háztartási idősor szezonális igazítására is hatással lehet a nyugdíjrendszert érintő változtatás. A szezonális igazítás bizonytalansága nemcsak a válság következtében emelkedett markánsan,